

OSMANLI YARGI KARARLARI

(Anlama ve Yorumlama İlkeleri)

YAZAR

Dr. Ömer KORKMAZ

© Copyright 2021

Bu kitabın, basım, yayın ve satış hakları Akademisyen Kitabevi A.Ş.'ne aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kağıt ve/veya başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz, dağıtılamaz. Tablo, şekil ve grafikler izin alınmadan, ticari amaçla kullanılamaz. Bu kitap T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır.

ISBN

978-625-7679-93-0

Kitap Adı

Osmanlı Yargı Kararları
(Anlama ve Yorumlama İlkeleri)

Editör

Prof. Dr. Nasi ASLAN

Yazar

Dr. Ömer KORKMAZ

Yayın Koordinatörü

Yasin Dilmen

Sayfa Tasarımı

Akademisyen Dizgi Ünitesi

Yayıncı Sertifika No

47518

Baskı ve Cilt

Vadi Matbaacılık

Bisac Code

REL037010

DOI

10.37609/akya.1613

GENEL DAĞITIM

Akademisyen Kitabevi A.Ş.

Halk Sokak 5 / A

Yenişehir / Ankara

Tel: 0312 431 16 33

siparis@akademisyen.com

www.akademisyen.com

ÖNSÖZ

İslam hukuku uygulayıcıları tarafından ilk dönemlerden itibaren yargılama sonucunda verilen kararın kayda geçirilmesine özen gösterildiği erken dönem fıkıh kitaplarındaki ifadelerden anlaşılmaktadır. Ayrıca bu kayıtların en titiz ve düzgün tutulduğu dönemin Osmanlı Devleti'nin hüküm sürdüğü zamanlar olduğu kabul edilmektedir. Osmanlı Devleti'nden günümüze intikal eden ve mahkeme kayıtlarını ihtiva eden defterlerin mevcudiyeti de bunun en bariz belgesidir. Nitekim 15. yüzyılın ikinci yarısından 20. yüzyılın ilk çeyreğine kadar Osmanlı mahkemelerinde kaydı tutulan şer'iyeye sicillerinden 19.000 civarında defterin günümüze ulaştığı tespit edilmiştir.

Osmanlı mahkemelerinde tutulan bu defterlerdeki kayıtlar İslam hukukçularının ortaya koydukları usûl ve yöntem çerçevesinde kaydedilmiştir. Onların fıkıh kitaplarında bölüm olarak veya müstakil şürût ya da sak kitabı şeklinde yazdıkları eserlerinde belirttikleri ilkeler mahkeme kayıtlarının yazılmasına ışık tutmuştur. Bir başka ifadeyle bu eserler mahkeme kayıtlarının nasıl yazılması gerektiği hususunda kadılara yol göstermiştir.

Osmanlı Devleti'nin son bulmasıyla birlikte yeni bir ihtiyaç hâsıl olmuştur. O da artık kadı defterlerinin anlaşılması ve yorumlanmasıdır. Zira kadı defterleri artık yazılan, inşa edilen defterler değildir. Bilakis bu defterler, üzerinde çalışmalar yapılan, yüksek lisans, doktora araştırmalarına konu olan bir literatür haline gelmiştir. İşte bu çalışma İslam hukukçuları tarafından tespit edilen ve mahkeme kayıtları kaleme alınırken kadılar tarafından göz önünde bulundurulmuş ilkelerin, bu defterlerdeki mahkeme kayıtlarının yorumlanmasına yardımcı olacak ilkelere dönüştürülebilmesinin mümkün olup olmadığını araştırmaktadır.

Çalışma esnasında fikirleriyle yol gösteren hocam Prof. Dr. Nasî Aslan'a katkılarından dolayı teşekkürü borç bilirim. Yine Arş. Gör. Dr. Hasan Kayapınar'a ve burada ismini saymadığım diğer mesai arkadaşlarıma katkılarından dolayı şükranlarımı sunarım. Ayrıca çalışmanın basılmasını üstlenen Akademisyen Kitabevi'nin yöneticilerine ve çalışanlarına da teşekkür ederim.

Dr. Ömer Korkmaz

İÇİNDEKİLER

Giriş.....	1
Kadı Sicillerinin Tarihi Önemi Ve Kadı Sicilleri Çalışmaları.....	5
Kadı Sicillerinin Tarihi	7
Kadı Sicillerinin Önemi.....	9
Kadı Sicilleri Üzerine Oluşan Literatür	10
Kadı Sicillerindeki Belge Çeşitleri.....	13
I. Kadılar Tarafından İnşa Edilerek Kaleme Alınan Belgeler.....	14
İlam	14
Hüccet.....	15
Ma'rûzlar	16
Mürâseleler	17
II. Başka Makamlardan Gelen ve Sicile Kaydedilen Belgeler	17
Padişah'tan Gelen Ferman Ve Beratlar	18
Diğer Makamlardan Gelen Buyuruldular.....	19
Tezkireler, Temessükler	19
Osmanlı Yargı Kararlarının Kılavuzu: Şürût/Sak Literatürü	21
Osmanlı Öncesi Şürût/Sak Kitapları.....	23
Osmanlı Dönemi Şürût/Sak Kitapları	24
Osmanlı Yargı Kararlarını Anlama İlkeleri.....	31
Kadı Sicillerindeki Yargı Kararları Yazılırken Dikkate Alınan Temel İlkeler....	33
Mücmel Lafızlar Kullanılmamalı	34
İlamın İçeriği Ve Manası Kolayca Anlaşılmalı.....	35
Zamir Yerine Açık İsim Kullanılmalı	36
İmla Ve Yazısında Hatadan Ve Tekrardan Kaçınılmalı	36
İlam Üzerinde Oynama Yapılmamalı.....	37
İlam Gereksiz Uzatılmamalı.....	38
Dava Sonunda Müsvedde İyice İncelenmeli ve İlam Ona Göre Tanzim Edilmeli....	39
Tarihler Yazı İle Yazılmalı	39
Uygun Başlıklar Konulmalı	39
Osmanlı Yargı Kararlarını Yorumlama İlkeleri	41
Kadı Sicillerindeki Yargı Kararları Yorumlanırken Dikkate Alınması Gereken	
Temel İlkeler	43
Tatbikat Örnekleri İle Alıştırma Yapılmalı.....	43
Yargı Kararı Bölümlere Ayrılmalı.....	45
a. Davanın Taraflarının Tespiti.....	45
b. Davanın İzah Edilmesi	46
c. Davalının Cevabı.....	46
d. Hükmün/Kararın Gerekçesinin Tespiti ya da Davanın	
Reddinin Gerekçesinin Tespiti	46
e. Şahitlerin Tezkiyesi	47
f. Hüküm/Karar.....	47

Dava İçin Zorunlu Olan Hususlar Tespit Edilmeli	48
Kullanılan İfadelerin Anlamları İzah Edilmeli ve İşaret ile	
Yetinilen Yerler Açıklanmalı	53
Gereksiz İfade Olmadığına Dikkat Edilmeli.....	54
Davanın Sahih Olmadığı Durumlar Tespit Edilmeli.....	58
Kararın ya da Davanın Reddinin Gerekçesi Tespit Edilmeli	63
Hüküm Sonlandırılırken Kullanılan Lafız Seçimine Dikkat Edilmeli	69
Sonuç.....	71
Kaynakça.....	73
Ek: 1.....	79
Ek: 2.....	107

KISALTMALAR

b.: bin

b.y.: baskı yeri yok

bk.: bakınız

bnt.: bint

çev.: çeviren

ed.: editör

h.: Hicri

haz.: hazırlayan

Hz.: Hazreti

İSAM: İslâm Araştırmaları Merkezi

m.: Miladi

MEB: Milli Eğitim Bakanlığı

ODTÜ: Orta Doğu Teknik Üniversitesi

ö.: Ölüm

s.a.s.: sallallâhu aleyhi ve sellem

TDV: Türkiye Diyanet Vakfı

thk.: tahkik eden

ts.: tarihsiz/tarih yok

vb.: ve benzeri

vd.: ve diğerleri

y.y.: yayın evi yok

KAYNAKÇA

- Akdağ, Mustafa. Türk Halkının Dirlik ve Düzenlik Kavgası Celalî İsyancıları. İstanbul: Bilgi Yayınları, 1975.
- Akdağ, Mustafa. Türkiye'nin İktisadi ve İctimâî Tarihi. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2010.
- Akgündüz, Ahmet. "İ'lâm". TDV İslâm Ansiklopedisi. 22/72-73. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Akgündüz, Ahmet. Şer'îye Sicilleri. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1988.
- Aktaş, Ayşe. Osmanlılar'da Şurût İlmi: Ali Haydar Efendi Örneği. İstanbul: İstanbul 29 Mayıs Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, 2017.
- Ali Haydar Efendi. Dürerü'l-hukkâm şerhu Mecelleti'l-ahkam. çev. Raşit Gündoğdu - Osman Erdem. İstanbul: Gül Neşriyat, ts.
- Ali Haydar Efendi. Kitabü'l-mebâhisi'l-mühimme fi't-tatbîkâti's-şer'iyye ve'l-hukûkiyye. İstanbul: Şirket-i Mürettebiye Matbaası, 1340.
- Apaydın, Yunus. "Muhayyerlik". TDV İslâm Ansiklopedisi. 31/25-30. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Aslan, Nasi. "İslâm ve Osmanlı Hukuk Sisteminde Sulh Akitleri ve Osmanlı Toplumunda (Muslihun) Arabuluculuk Müessesesi". Kur'ân'da Evrensel Hoşgörü. 254-270. İstanbul: Nesil, 1997.
- Aslan, Nasi. İslam Yargılama Hukukunda "Şühûdü'l-hal" Jüri Osmanlı Devri Uygulaması. Adana: Karahan Kitabevi, 2018.
- Aslan, Nasi. Kayseri Şer'îyye Sicillerindeki Hicri 1084, 1087 Tarihli 81 ve 84 Numaralı Defterler ve İslam Hukuku Açısından Tahlili. Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Aslan, Nasi. "Klasik Dönem Ceza Kanunnâmeleri Bağlamında Osmanlı Hukukunun Şer'îliği Üzerine". Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 3/2 (2003), 17-44.
- Aslan, Nasi. "Millî Arşivimiz İçerisinde Şer'îyye Sicilleri Eğitim ve Terminoloji Problemi". I. Millî Arşiv Şûrası: Tebliğler-Tartışmalar: 20-21 Nisan 1998. ed. Rahim Erişti. 187-194. Ankara: Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, 1988.
- Aslan, Nasi. "Osmanlı Hukuku'nun Oluşumunda Fetva ve Kazâ Münasebeti". Dinî Araştırmalar 2/4 (1999), 85-100.
- Aslan, Nasi. "Osmanlı Toplumunda Para Vakıflarının Kurumsallaşmasında Rol Oynayan Faktörler". Dinî Araştırmalar 1/2 (1998), 93-119.
- Aybakan, Bilal. "İfâ". TDV İslâm Ansiklopedisi. 21/498-504. İstanbul: TDV Yayınları, 2000.
- Aydın, Bilgin. "İstanbul Kadılığı Tarihçesi ve İstanbul Kadı Sicillerine Dair Tetkikler". İstanbul Araştırmaları VI/ (1998), 71-87.
- Aynî, Ebû Muhammed (Ebü's-Senâ) Bedrüddîn. el-Binâye fi şerhi'l-Hidâye. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2000.
- Bâbertî, Ekmelüddîn Muhammed b. Maḥmûd b. Aḥmed er-Rûmî el-Mısırî. el-İnâye fi şerhi'l-Hidâye. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- Barkan, Ömer Lütfî. "Edirne askeri kassamına ait tereke defterleri (1545-1659)". Belgeler Türk Tarihi Belgeleri III/5-6 (1966), 1-479.
- Barkan, Ömer Lütfî. XV ve XVI'ncı Asırlarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Zirai Eko-

- nominin Hukuki ve Mali Esasları Birinci Cilt Kanunlar. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayınları, 2001.
- Bayındır, Abdülaziz. İslâm Muhakeme Hukuku (Osmanlı devri uygulaması). İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1986.
- Bilmen, Ömer Nasuhi. Hukûk-ı İslamiye ve Istilahât-ı Fıkhiye Kâmûsu. İstanbul: Bilmen Yayınevi, ts.
- Burhanpurlu Şeyh Nizam vd. el-Fetâvâ'l-Hindiyeye. Dâru'l-fikr, 1310.
- Burhânü's-şerîa, Mahmûd b. Ahmed b. Abdilaziz Buhari Merginânî Burhâneddin Buhârî. el-Muhîtü'l-Burhânî fi'l-fikhi'n-Nu'mânî. thk. Abdülkerim Sâmî el-Cündî. Beyrut: Dâru'l-kütübi'l-ilmîye, 2004.
- Cessâs, Ebû Bekr Ahmed b. Ali er-Râzî. "Şerhu Muhtasari't-Tahâvî fi'l-fikhi'l-Hanefî". thk. İsmetullah İnyetullah Muhammed. Beyrut: Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, 2010.
- Cevherî, Ebû Nasr İsmâil b. Hammâd. es-Sihâh Tâcu'l-luga ve Sihâhu'l-arabiyye. ed. Ahmed Abdülğafûr Attâr. Beyrut: Dâru'l-İlim, 1990.
- Çinar, Fatih. "İbnü's-Salâh'ın Müftü ve Müsteftinin Uyacağı Âdâb/Kurallar Hakkındaki Görüşleri". Mütfekkir 7/14 (31 Aralık 2020), 563-584.
- Çinar, Fatih. "Muhakeme ve Fetva Usûlünün Ayırıştığı Noktalar". 283-292. Malatya: İksad, 2020.
- Çizakça, Murat. "Cash Waqf of Bursa, 1555-1823". Journal of the Economic and Social History of the Orient XXXVIII/3 (1995), 313-354.
- Çizakça, Murat. Risk Sermayesi: Özel Finans Kurumları ve Para Vakıfları. İstanbul: İslami İlimler Araştırma Vakfı Yayınları, 1993.
- Dâmâd Efendi, Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman Şeyhîzâde. Mecme'ü'l-enhur fî şerhi Mülteka'l-ebhûr. b.y.: Dâru İhyâ'i Tûrâşi'l-'Arabiyye, ts.
- Gedikli, Fethi. "İstanbul'da Para Vakıfları". HAK-İŞ Dergisi, 68-73.
- Gerber, Haim. "Bir Osmanlı Şehri Olan Bursa'da Kadın'ın Sosyo Ekonomik Statüsü (1600-1700)". çev. Hayri Erten. Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 8 (1998), 327-344.
- Gerber, Haim. "Osmanlı Hukukunda Şeriat, Kanun ve Örf 17. Yüzyıl Bursa'sı Mahkeme Kayıtları". çev. Mehmet Akman. Hukuk Araştırmaları VIII/1-3 (1994), 265-291.
- Gerber, Haim. "Osmanlı Mahkeme Kayıtlarında İslam Ortaklık Hukuku". çev. Fethi Gedikli. Argumentum 1/11 (1991), 165-168.
- Gerber, Haim. "XVII. Yüzyılda Bursa'nın Nüfus Yapısı". çev. Ali İhsan Karataş. Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi IX/9 (2000), 755-766.
- Gökbilgin, M. Tayyib. "Ebussuud Fetvalarında ve XVI. Asır Şer'iyye Sicillâtında İspat ve Şehâdet". İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi III/3-4 (1966), 117-132.
- Gökbilgin, M. Tayyib. "Kanuni Sultan Süleman Devri Müesseseler ve Teşkilatına Işık Tutan Bursa Şer'iyye Sicillerinden Örnekler". İsmail Hakkı Uzunçarşılı'ya Armağan. Ankara, 1976.
- Gün, Doğan. XVIII. Yüzyılda Antakya'nın Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1708-1777). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2006.
- Haddâd, Rađıyyüddîn Ebû Bekr b. 'Alî b. Muhammed el-. el-Cevheretü'n-Neyyire. b.y.: el-Matba'atü'l-Ĥayriyye, 1904.
- Heyd, Uriel. "Eski Osmanlı Ceza Hukukunda Kanun ve Şeriat". çev. Selahaddin Eroğlu. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi XXVI/1 (1984), 633-652.
- Hızır b. Osman. Sakk-i Hızır Efendi. Milli Kütüphane, 2818.
- İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer. Reddü'l-muhtâr 'ale'd-Dürri'l-muhtâr şerhi

- Tenvîru'l-ebşâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1992.
- İbn Âbidînzâde, Muhammed Alâüddîn Efendi. Kıretü 'uyûni'l-ahyâr tekmiletü Reddü'l-muhtâr. thk. Âdil Ahmed Abdü'l-mevcûd - Ali Muhammed Mu'avvaz. Beyrut: Dâru âlemi'l-kütüb, 2003.
- İbn Manzûr, Ebû'l-Fazl Muhammed b. Mükerrrem el-Ensârî. Lisânü'l-Arab. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, ts.
- İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrahim b. Muhammed el-Miṣrî. el-Eṣbâh ve'n-nezâ'ir. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1999.
- İbn Nuceym, Zeynuddin b. İbrâhîm b. Muhammed el-Miṣrî. el-Bahrü'r-râ'îk şerhu Kenzi'd-dekâ'ik. b.y.: Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, 2. Basım, ts.
- İbnü'l-Hümâm, Kemâluddin Muhammed b. 'Abdu'l Vâhid es-Sivâsi. Fethü'l-kadir. b.y.: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbnü's-Şihne, Ebü'l-Velîd Lisânüddîn Ahmed b. Muhammed b. Muhammed es-Sekafî el-Halebî. Lisânü'l-hükkâm fî marifeti'l-ahkâm. Kahire: y.y., 1393.
- İnalçık, Halil. "Bursa 16. Asır Sanayi ve Ticaret Tarihine Dair Vesikalar". Belleten XXIV/93 (1960), 45-102.
- İnalçık, Halil. "Bursa Şeriye Sicillerinde Fâtih Sultan Mehmed'in Fermanları". Belleten XI/44 (1947), 693-708.
- İnalçık, Halil. Fatih Devri Üzerinde Tedkikler ve Vesikalar I. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı İdare, Sosyal, Ekonomik Tarihi ile İlgili Belgeler: Bursa Kâdı Sicillerinden Seçmeler". Belgeler X/14 (1981 1980), 1-91.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler. II. Sicil: I Safer 883-Muharrem 886". Belgeler XIII/17 (1988), 1-42.
- İnalçık, Halil. "Osmanlı İdare, Sosyal ve Ekonomik Tarihiyle İlgili Belgeler: Bursa Kadı Sicillerinden Seçmeler: III. Köy Sicil ve Terekeleri". Belgeler XV/19 (1993), 23-168.
- İpşirli, Mehmet. "Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Şeriye Sicilleri". Tarih ve Sosyoloji Semineri, (28-29 Mayıs 1990). 157-162. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Tarih Araştırmaları Merkezi, 1991.
- İsmail Hakkı, Manastırlı. Vesâilü'l-felâh fî mesâili'n-nikâh. İstanbul: Âlem Matbaası, 1313.
- Jennings, Ronald C. Studies on Ottoman Social History in the Sixteenth and Seventeenth Centuries: Women, Zimmis and Sharia Courts in Kayseri, Cyprus and Trabzon. İstanbul: İsis Yayınları, 1999.
- Ḳarâfî, Ebû 'Abbâs Şehâbeddîn Ahmed b. İdrîs. el-Furûk envâr'ul-burûk fî envâi'l-furûk. b.y.: 'Âlemü'l-Kütüb, ts.
- Kâsânî, 'Alâüddîn Ebû Bekr b. Mes'ûd b. Ahmed el-Hanefî. Bedâ'i'u's-şanâ'i' fî tertîbi's-şerâ'i'. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2. Basım, 1986.
- Kaya, Süleyman. "Mahkeme Kayıtlarının Kılavuzu: Sakk Mecmuaları". Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi 3/5 (2005), 379-416.
- Kaya, Süleyman. "Sak". Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi. 35/586-587. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.
- Kaya, Süleyman. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Kredi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2003.
- Kaya, Süleyman. XVIII. Yüzyıl Osmanlı Toplumunda Nazari ve Tatbiki Olarak Karz

- İşlemleri. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2007.
- Kılıç, Muharrem. “Muhakeme Hukukunun Biçimsel Rasyonalitesi Bağlamında Osmanlı Hukukunda Belge Tanzimi: Kadı Ebussuûd’un Sak Risalesi”. *Türk Hukuk Tarihi Araştırmaları* 5 (2008), 45-63.
- Korkmaz, Ömer. *Osmanlı Aile Hukuku (18. Yüzyıl Adana Örneği)*. Ankara: Akademisyen Kitabevi, 2018.
- Korkmaz, Ömer - Aslan, Nasi. “49 Numaralı Adana Şer’iyye Sicilinin Muhteva Açısından Tahlil ve Değerlendirilmesi”. 639-646. Adana: İksad, 2019.
- Korkmaz, Ömer - Aslan, Nasi. “Osmanlılarda Sak Mecmualarının Yargı Dili ve Birliği Açısından Önemi -Bosnalı Beyâzî-zâde’nin Kâtibi Hızır b. Osman’ın es-Sakk Eseri-”. ed. Recai Aydın - Yasin Unvanlı. 241-248. Saraybosna: Sedef Bosnia, 2017.
- Köseoğlu, Neşet. *Tarihte Bursa Mahalleleri: 15.-16. Yüzyıllarda*. Bursa: Bursa Halkevi, 1946.
- Kurt, İsmail. *Para Vakıfları Nazariyatı ve Tatbikatı*. İstanbul: Ensar Neşriyat, 1996.
- Kütükoğlu, Mübahat S. *Osmanlı Belgelerinin Dili (Diplomatik)*. İstanbul: Kubbealtı Akademisi Kültür ve Sanat Vakfı, 1994.
- Mandaville, Jon E. “Usurious Piety: The Cash Waqf Controversy in the Ottoman Empire”. *International Journal of Middle East Studies* 10/3 (ts.), 289-308.
- Menekşe, Ömer. XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devletinde Hırsızlık Suçu ve Cezası. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1998.
- Mergînânî, Ebü’l-Hasen Burhânüddîn ‘Alî b. Ebî Bekr b. ‘Abdîcelîl Ferğânî. *el-Hidâye fî Şerhi Bidâyeti’l-Mübtedî*. thk. Tallal Yusuf. Beyrut: Daru’l-İhyâ’i Tûrâşî’l-‘Arabî, ts.
- Mevsîlî, Ebü’l-Fazl Abdullah b. Mahmûd. *el-İhtiyâr li-ta’lîlî’l-Muhtâr*. thk. Mahmûd Ebû Dakîka. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1937.
- Meydânî, ‘Abdülgânî b. Tâlib b. Hammâde el-Guneymî Ed-Dımaşkî. *el-Lübâb fî şerhi’l-Kitâb*. thk. Muḥammed Muḥyiddin el-‘Abdülḥamid. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-‘İlmiyye, ts.
- Molla Hüsrev, Muhammed b. Ferâmûz. *Dürerü’l-hükkâm fî şerhi Gureri’l-ahkâm*. b.y.: Dâru İhyâi’l-kütübi’l-arabiye, ts.
- Orhan, Fatih. “Muhayyerlikler”. *İslam Hukuku II*. ed. Abdullah Çolak - Mehmet Dirik. İstanbul: Lisans Yayıncılık, ts.
- Orhan, Fatih - Korkmaz, Ömer. “14 Numaralı Adana Şer’iyye Sicili Defterindeki Ceza Hukuku İle İlgili Hükümlerin İslam Hukuku Açısından Değerlendirilmesi”. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 9/47 (2016), 1087-1097.
- Ortaylı, İlber. *Hukuk ve İdare Adamı Olarak Osmanlı Devletinde Kadı*. İstanbul: Kronik, 2017.
- Ortaylı, İlber. “Osmanlı Kadısı: Tarihi Temeli ve Yargı Görevi”. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi* 30/1 (1975), 117-128.
- Ortaylı, İlber. *Osmanlı Toplumunda Aile*. İstanbul: Pan Yayınları, 2000.
- Özcan, Azmi. “Mecelle-i Umûr-i Belediyye”. *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 28/235-236. Ankara: TDV Yayınları, 2003.
- Özcan, Tahsin. *Kanûnî Dönemi Üsküdar Para Vakıfları*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1997.
- Özdeğer, Hüseyin. *1463-1640 Yılları Bursa Şehri Tereke Defterleri*. İstanbul: İstanbul

- Üniversitesi İktisat Fakültesi, 1988.
- Sahillioğlu, Halil. “15. Yüzyılın Sonu ile 16. Yüzyılın Başında Bursa’da Kölelerin Sosyal ve Ekonomik Hayattaki Yeri”. ODTÜ Gelişme Dergisi, 67-138.
- Sahillioğlu, Halil. “Bursa Kadı Sicillerinde İç ve Dış Ödemeler Aracı Olarak Kitâbü’l-Kadı ve Süfteceler”. Türkiye İktisat Tarihi Semineri. Ankara, 1973.
- Saylan, Şenol. Celâleddîn el-İmâdî’nin Ğurerü’ş-Şürût ve Dürerü’s-Sümût Adlı Eserinin Tahkik ve Tahlili. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2012.
- Semerqandî, Alâu’-d-dîn Ebûbekir Muhammed b. Aḥmed. Tuḥfetü’l-fuḫahâ. Beyrut: Dâru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1994.
- Serahsî, Ebû Bekr Muhammed b. Ebî Sehl Ahmed. el-Mebsût. Beyrut: Dâru’l-Ma’rife, 1993.
- Sofuoğlu, Hadi. “İlm-i Sakk ve Debbağ-zâde Nu’mân Efendi (1224/1809)’nin Tuḥfetü’s-Sukûk’ü”. Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 1/35 (2012), 197-221.
- Sofuoğlu, Hadi. İslam Hukukunun Uygulanması Açısından Manisa Şer’iye Sicilleri (1625-1650). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010.
- Şemseddin Sami. Kâmûs-i Türkî. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1996.
- Şürûnbülâfî, Ebû’l-İhlâs Hasen b. Ammâr b. Alî el-Vefâî el-Mısrî. Gunyetü zevi’l-ahkâm fî buğyeti Düreri’l-hükkâm (Dürerü’l-hükkâm içinde). Karaçi: Mîr Muhammed Kütüphanesi, ts.
- Tak, Ekrem. Diplomatik Bilimi Bakımından XVI.-XVII. Yüzyıl Kadı Sicilleri ve Bu Sicillerin İhtiva Ettiği Belge Türlerinin Form Özellikleri ve Gelişimi. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Doktora Tezi, 2009.
- Uluçay, M. Çağatay. 17. Asırda Saruhan’da Eşkıyalık ve Halk Hareketleri. İstanbul: Manisa Halkevi, 1944.
- Uluçay, M. Çağatay. 17. Yüzyılda Manisa’da Ziraat, Ticaret ve Esnaf Teşkilatı. İstanbul: Manisa Halkevi, 1942.
- Uluçay, M. Çağatay. “Manisa Şer’iye Sicillerine Dair Bir Araştırma”. Türkiyat Mecmuası X/ (1953 1951), 292-294.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı. Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 1988.
- Ünlüyol, Aynur. Şeriyye Sicillerine Göre XVIII. Asrın İlk Yarısında Balıkesir (1700-1730). Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 1995.
- Ünver, Süheyl. “Bursa Şer’iye Sicillerinden Askeri Hükümler ve Kayıtlara Dair Notlar”. Belleten XXVIII/112 (1947), 768-772.
- Veldet, Hıfzı. “Kanunlaştırma Hareketleri ve Tanzimat”. Tanzimat. İstanbul: MEB Yayınları, 1940.
- Yıldırım, Mehmet Zahit. 30 Numaralı Adana Şer’iye Sicil Defteri 1115/1703-1171/1757. Malatya: İnönü Üniversitesi, Yüksek Lisans, 1996.
- Yıldırım, Mehmet Zahit. Karahisâr-ı Sâhib Sancağı’nın İdarî, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1720-1750). Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, 2003.
- Zeyla’î, Ebû Muhammed Osmân b. Ali. Tebyînü’l-hakâik şerhu Kenzi’d-dakâik. Bulak: Matba’atü’l-Kübra’l-Emîriyye, 1313.
- Bab Mahkemesi 46 Numaralı Sicil (H. 1096 - 1097 / M. 1685 - 1686). thk. Sabri Atay vd. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.

- Bab Mahkemesi 92 Numaralı Sicil (H. 1120 - 1121 / M. 1709). thk. Nedim Pakırdağ vd. İstanbul: Kültür AŞ, 2019.
- Bab Mahkemesi 150 Numaralı Sicil (H. 1143 - 1144 / M. 1730 - 1732). thk. Ali Coşkun vd. İstanbul: Kültür AŞ, 2019.
- Bab Mahkemesi 172 Numaralı Sicil (H. 1152-1153 / M. 1740). thk. Sabri Atay vd. İstanbul: Kültür AŞ, 2019.
- İstanbul Mahkemesi 12 Numaralı Sicil (H. 1073 - 1074 / M. 1663 - 1664). thk. Rasim Erol vd. İstanbul: İSAM Yayınları, 2010.
- “Kitâbü'l-mehâdir ve's-sicillât”. *Cerîde-i İlmiyye* 1/2 (1332), 82-94.
- “Kitâbü'l-mehâdir ve's-sicillât II”. *Cerîde-i İlmiyye* 1/3 (1332), 132-139.
- “Kitâbü'l-mehâdir ve's-sicillât III”. *Cerîde-i İlmiyye* 1/4 (1332), 185-192.